

Берднік І.В.

*кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри
кримінального права та правосуддя*

Чернігівський національний технологічний університет
м. Чернігів, Україна

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ОХОРОНИ ВОД ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ОРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Кримінально-правове законодавство України щодо охорони водних ресурсів має багато спільних рис із нормами, якими визначено кримінальну відповідальність за порушення правил охорони водних об'єктів у країнах СНД, зокрема, у Азербайджанській Республіці, Грузії та Республіці Казахстан. Проте, існують і певні суттєві відмінності.

Кожна із перелічених вище країн закріплює кримінальну відповідальність за забруднення водних об'єктів. В Україні кримінальна відповідальність за таке діяння закріплена у ст. 242 Кримінального кодексу (далі - КК) України («Порушення правил охорони вод»). Так, відповідно до ч. 1 ст. 242 КК України злочином є порушення правил охорони вод (водних об'єктів), якщо це спричинило забруднення поверхневих чи підземних вод і водоносних горизонтів, джерел питних, лікувальних вод або зміну їхніх природних властивостей, або виснаження водних джерел і створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля [1]. Кваліфікуючою ознакою є вчинення цього злочину, якщо він спричинив загибель або захворювання людей, масову загибель об'єктів тваринного і рослинного світу або інші тяжкі наслідки.

Кримінальний кодекс Республіки Казахстан також передбачає кримінальну відповідальність за забруднення, засмічення та виснаження вод у ст. 328. Зокрема, диспозицією ч. 1 ст. 328 КК Казахстану визначено, що злочином визнається забруднення, засмічення, виснаження поверхневих чи підземних вод, льодовиків, джерел питного водопостачання або інша зміна їх

природних властивостей, якщо це спричинило чи могло спричинити заподіяння значної шкоди навколишньому середовищу або заподіяло шкоду здоров'ю людини [2]. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 3 КК Казахстану під значною шкодою необхідно розуміти вартість витрат, які необхідно зробити для відновлення оточуючого середовища та відновлення споживчих властивостей природних ресурсів, розмір яких перевищує сто місячних розрахункових показників [2]. За вітчизняним законодавством простий склад злочину заподіяння значної шкоди довкіллю не передбачає.

На відміну від законодавства України, кваліфікованим складом порушення правил охорони водних ресурсів у Республіці Казахстан є спричинення цим злочином збитків у великих розмірах. Під збитком у великих розмірах необхідно розуміти заподіяння шкоди, що у тисячу і більше разів перевищує місячний показник [2]. Як і в Російській Федерації, обтяжуючою обставиною засмічення та забруднення вод є вчинення цього злочину: 1) на особливо охоронюваних природних територіях; 2) на територіях з надзвичайною екологічною ситуацією. Під особливо охоронюваною природною територією необхідно розуміти земельну ділянку, водні об'єкти і повітряний простір над ними з природними комплексами та об'єктами державного природно-заповідного фонду, для яких встановлений режим особливої охорони [3]. Усі ці обтяжуючі ознаки не передбачені у ч. 2 ст. 242 КК України.

Особливо кваліфікованими складами цього злочину за КК Республіки Казахстан є: 1) заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу в особливо великих розмірах; 2) смерть людини; 3) масове захворювання людей. Заподіяння шкоди довкіллю в особливо великих розмірах означає, що вартість витрат для відновлення навколишнього природного середовища та споживчих властивостей природних ресурсів перевищує двадцять тисяч місячних розрахункових показників [2]. Кримінальне законодавство України взагалі не містить особливо кваліфікуючих складів порушення правил охорони водних об'єктів, а спричинення цим злочином смерті людини або масового захворювання людей визнається обтяжуючою ознакою.

Кримінальне законодавство Грузії також містить норму, в якій закріплюється відповідальність за забруднення вод (ст. 292 КК Грузії). Відповідно до ч. 1 ст. 292 КК Грузії злочином визнається забруднення, засмічення, виснаження водних об'єктів або інший негативний вплив на них, яке може завдати шкоди здоров'ю населення, скоротити рибні запаси, погіршити умови водопостачання, спричинити погіршення фізичних, хімічних, біологічних властивостей, зниження природної здатності вод до самоочищення, порушення гідрологічного і гідрогеологічного режимів [4]. Для притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення злочину не вимагається заподіяння реальної шкоди, а йдеться лише про створення небезпеки настання певних негативних наслідків для довкілля та людини. Ця позиція схожа з позицією, закріпленою у КК України.

Кваліфікуючими ознаками досліджуваного злочину за кримінальним законодавством Грузії є: 1) заподіяння шкоди здоров'ю людини; 2) масове знищення тваринного або рослинного світу; 3) вчинення на території державного заповідника або заказника; 4) вчинення під час надзвичайної екологічної ситуації; 5) вчинення в зоні екологічного лиха [4]. У ч. 2 ст. 242 КК України зазначено лише дві перші обтяжуючі ознаки, усі інші ознаки кримінальним законодавством України не передбачені. Особливо кваліфікуючою ознакою порушення правил охорони водних ресурсів у Грузії є спричинення цим злочином смерті людини або настання інших тяжких наслідків, що також не передбачено у законодавстві України.

Кримінальна відповідальність за забруднення вод (джерел води) закріплюється у ст. 250 КК Азербайджанської Республіки. Відповідно до ч. 1 ст. 250 КК Азербайджану злочином визнається забруднення, виснаження поверхневих чи підземних вод, джерел питного водопостачання або інше зміна їх природних властивостей, якщо ці діяння призвели до заподіяння істотної шкоди тваринному або рослинному світу, рибі і іншим водним біоресурсам, лісовому чи сільському господарству [5]. Поняття «істотна шкода» у даному випадку є оціночним. Отже, для визнання порушення правил охорони водних ресурсів злочином, необхідно, щоб таке діяння спричинило настання реальної

шкоди. В Україні ж для визнання зазначеного протиправного діяння злочином заподіяння шкоди не вимагається. Відповідно до ч. 1 ст. 242 КК України злочин визнається закінченим з того моменту, коли забруднення вод створило небезпеку для життя, здоров'я людей, або для довкілля. Загроза заподіяння шкоди має бути реальною, очевидною, а негативні наслідки не настають лише завдяки своєчасно вжитим заходам або в силу інших обставин, які не залежать від волі винної особи. Створення вказаної небезпеки слід розглядати як своєрідний різновид суспільно небезпечних наслідків, які хоч і тісно пов'язані з діянням, однак мають самостійний характер. Якщо реальної загрози заподіяння шкоди охоронюваним соціальним цінностям внаслідок порушення спеціальних правил не виникло, вчинене має тягнути адміністративну відповідальність.

Обтяжуючими ознаками забруднення вод за кримінальним законодавством Азербайджанської Республіки є: 1) заподіяння шкоди здоров'ю людини; 2) спричинення масової загибелі тварин; 3) вчинення на території заповідника; 4) вчинення в зоні небезпечної або надзвичайної екологічної ситуації. За чинним законодавством України лише перші дві ознаки визнаються обтяжуючими при порушенні правил охорони вод. Особливо кваліфікованим складом досліджуваного злочину відповідно до ч. 3 ст. 250 КК Азербайджанської Республіки є спричинення смерті потерпілого з необережності. Україна не визнає цю ознаку особливо обтяжуючою.

Отже, кримінальне законодавство усіх досліджуваних країн закріплює відповідальність за порушення правил охорони вод, проте диспозиції цих статей в Україні та інших державах не є однаковими. Так, за законодавством України та деяких інших країн (Грузія, Азербайджанська Республіка) злочином визнається забруднення чи засмічення вод, що створило небезпеку негативного впливу на стан довкілля або життя та здоров'я людини. У деяких державах для визнання такого діяння злочином, необхідно, щоб воно мало наслідком заподіяння істотної шкоди (наприклад, Російська Федерація, Казахстан). Відмінність полягає також у тому, що у більшості держав, на відміну від України, обтяжуючою ознакою цього злочину визнається порушення правил охорони вод, вчинене на території заповідника або в зоні небезпечної або

надзвичайної екологічної ситуації. Також у Кримінальних кодексах усіх вищеперерахованих країн закріплено особливо кваліфікуючі склади даного злочину. Особливо обтяжуючою ознакою у більшості випадків є спричинення забрудненням чи засміченням водних об'єктів смерті людини з необережності. Кримінальний кодекс України взагалі не закріплює особливо кваліфікованих складів порушення правил охорони водних об'єктів.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05. 04. 2001 № 2341-III // Офіційний вісник України. – 2001. – № 21. – с. 1. – ст. 920.

2. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.01.2018 г.) // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://online.zakon.kz/m/Document/?doc_id=31575252#sub_id=30002

3. Об особо охраняемых природных территориях: Закон Республики Казахстан от 7 июля 2006 года № 175-III (с изменениями и дополнениями по состоянию на 15.06.2017 г.) // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://online.zakon.kz/m/Document/?doc_id=30063141#sub_id=10000

4. Уголовный кодекс Грузии от 22.07.1999 № 2287-вс оэ // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241370&subID=100095257,100095259,100095269,100095649#text>

5. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики от от 30 декабря 1999 года № 787-IQ (с изменениями и дополнениями по состоянию на 31.05.2016 г.) // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420353#pos=1;-117